

✓ накопичення досвіду егалітарної поведінки з метою самореалізації кожної особистості.

Гендерне виховання як процес передбачає досягнення певного стану сформованості особистісних характеристик дітей, що визначаємо як гендерну вихованість. Під гендерною вихованістю розуміємо результат засвоєння егалітарних цінностей, повагу до особистості незалежно від статі, протидії гендерним стереотипам, розвитку здібностей до самореалізації кожного, оволодіння навичками партнерства та взаємозамінності [6].

Висновки... Отже, узагальнивши дослідження сучасних педагогів і психологів, вважаємо, що зміст гендерного виховання в освітньому процесі повинен забезпечувати:

- однакові педагогічні вимоги, тон звертання до хлопчиків і дівчаток;
- статево-нейтральні правила дотримання культури поведінки, уникнення нав'язування стереотипів на кшталт: "хлопчикам/дівчаткам не личить..." і т. д.;
- орієнтація на індивідуальний розвиток дитини, її здібності, уподобання, можливості в навчанні, оволодіння професійними вміннями незалежно від статі;
- заохочення дітей до статево змішаних занять, ігор, видів навчальної діяльності, уникнення статевого сепаратизму в спілкуванні;
- заохочення та однаковий доступ до користування навчальним, спортивним інвентарем, приладами;
- обговорення з дітьми проблем взаємостосунків статей, наголошення на їхній рівноправності та взаємозамінності в сім'ї й суспільстві;
- привертання уваги вихованців до нав'язування гендерних стереотипів ЗМІ, проявів сексизму, що принижує гідність як жінок, так і чоловіків.

Література

1. Вихор С. Т. Гендерне виховання учнів старшого підліткового та раннього юнацького віку [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Світлана Теодозіївна Вихор. – Тернопіль, 2005. – 23 с.
2. Гайдено В. Українські підручники початкової школи: прихований навчальний план і гендерні стереотипи [Текст] / В. Гайдено, І. Предборська // Гендерна педагогіка: хрестоматія / Переклад з англ. В. Гайдено, І. Предборської; За ред. Вікторії Гайдено. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – С. 223-238.
3. Головка М., Трубочанінова А. Гендерний підхід у вихованні дітей молодшого дошкільного віку у дитячому садку /М.Головка, А.Трубочанінова // Гуманізація навчально-виховного процесу. Спецвип. 4. – Ч. 1. – Слов'янськ – 2010. – С. 59-66.
4. Євтушенко І. М. Гендерне виховання дітей старшого дошкільного віку [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика дошкільної освіти» / Ірина Миколаївна Євтушенко. – Челябінськ, 2008. – 24 с.
5. Кікінежді О. Гендерне виховання змалку [Текст] / О. Кікінежді // Дошкільне виховання. – 2006. – №2. – С. 3-6.
6. Павлушенко Н. М. Гендерне виховання дітей молодшого шкільного віку [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Наталія Миколаївна Павлушенко. – Тернопіль, 2011. – 20 с.

Анотація

У статті висвітлено питання, що стосується специфіки наступності у гендерному вихованні дітей дошкільного і молодшого шкільного віку в ретроспективі сучасних наукових досліджень. Особливої уваги надано визначенню сутності гендерного виховання дошкільнят і молодших школярів.

Аннотация

В статье освещены вопросы, касающиеся специфики преемственности в гендерном воспитании детей дошкольного и младшего школьного возраста в ретроспективе современных научных исследований. Особое внимание уделено определению сущности гендерного воспитания дошкольников и младших школьников.

Summary

The article highlights issues relating to specific continuity in gender education preschool and primary school age in retrospect of modern scientific research. Particular attention is given to the definition of the essence of gender-based preschool and primary school children.

Ключові слова: гендерне виховання, гендерна вихованість, дошкільний вік, учні молодшого шкільного віку.

Ключевые слова: гендерное воспитание, гендерная воспитанность, дошкольный возраст, ученики младшего школьного возраста.

Key words: gender upbringing, gender education, preschool age, pupils of primary school age.

Подано до редакції 10.10.2012.

УДК 37. 25. 882. 893

©2012

Слесик К.М.

ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ПРЕДМЕТІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Пріоритети реформування української школи окреслені її інтеграцією у світовий освітній простір. Насамперед це модернізація змісту освіти, розвиток духовного потенціалу особистості в умовах поступу українського суспільства до демократії. Це передбачає важливість

розуміння сутності людини. Сучасна інформаційна епоха розкриває принципово нові сторони людської сутності, такі як: людина інтелектуальна, людина комунікативна, людина – інформаційна істота, яка живе за принципово новими моделями взаємодії.

Саме морально-духовний аспект буття людини свідчить про принципову особливість її присутності у світі. Висота морально-етичного світогляду, гуманне ставлення однієї людини до іншої, прояв кохання, дружби, поваги відіграють роль рушійної сили її розвитку. У зв'язку з цим увага освіти до формування людини культурної, гуманної, етичної має пріоритетне значення.

Гуманізація і гуманітаризація функціонування навчальних закладів стають найважливішими факторами розбудови української системи освіти, передбачають “олюднення” не лише атмосфери шкільного життя, а й процесів навчання та виховання. Зазначені зміни чітко прописані в нормативних освітніх документах. Закон України “Про освіту” проголосив виховання високих моральних якостей метою освіти [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Існує великий обсяг літератури, присвяченої вирішенню зазначеної проблеми. Значний внесок у теорію морального виховання зробили такі науковці, як І.Бех, Є.Бондаревська, В.Клепиков, І.Мар'єнко, І.Харламов, А.Шемшуріна, Н.Щуркова та ін. Ними було розроблено й систематизовано питання методології та методики виховання учнів у процесі навчальної та позаурочної виховної діяльності, розроблено закономірності та принципи морального виховання. Окремі роботи присвячені одиничним аспектам морального виховання у процесі навчання предметів гуманітарного напрямку: етики, української літератури, світової літератури (О.Данилевська, О.Пометун, Г.Токмань, В.Шуляр та ін.). Підлітковий вік відкриває нові психічні можливості школярів, що дозволяють на більш високому інтелектуальному рівні засвоювати моральні питання, які значною мірою розкриваються у змісті гуманітарних дисциплін. Разом з тим проблема формування етичної культури учнів основної школи в процесі навчання гуманітарних предметів в науковій літературі висвітлена недостатньо. У зв'язку з вищезазначеним вирішення цієї проблеми набуває особливої гостроти, що й обумовлює актуальність її дослідження.

Формулювання цілей статті... Метою статті є з'ясування сутності поняття “формування етичної культури в учнів основної школи у процесі навчання гуманітарних предметів”, визначення найголовніших наукових дефініцій проблеми дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження... Поняттєвий апарат дослідження проблеми формування етичної культури учнів у процесі навчання містить досить розгалужену систему понять, термінів, дефініцій. Найважливішими поняттями цієї системи є: основна школа, гуманітарні предмети, мораль, основні категорії етики, етична культура, формування, розвиток, навчання, виховання, виховна функція навчання, основні категорії етики та ін. Чітке розуміння цих понять сприятиме з'ясуванню сутності теми дослідження. Розглянемо деякі ключові поняття.

Немає єдиного загальноприйнятого визначення поняття “етична культура” в літературі з питань етики і морального виховання. Питання теорії та практики формування етичної культури в учнів загальноосвітньої школи розглядалися рядом дослідників: Е.Силаєва, В.Клепиков, А.Шемшуріна та ін. Аналіз наукових визначень поняття “етична культура” дозволяє зробити висновок про багатоплановість і неоднозначність цього явища.

Так, А.Шемшуріна, розглядає етичну культуру як “усвідомлену сформованість та гуманістичну спрямованість ціннісних орієнтацій, духовних потреб і мотивів поведінки у способі життєдіяльності, основою якого є служіння життю, людині, прогресу”. Основою етичної культури А.Шемшуріна справедливо вважає гуманістичну систему виховання, яка спирається на джерела етичного знання про людину (праці філософів, етичні традиції народної педагогіки, духовне багатство творів мистецтва, моральний потенціал релігійних вчень). Ключовим компонентом у визначенні етичної культури автор називає ціннісні орієнтації особистості, які втілюють у собі сукупність життєво значущих визначальних моральнісних смислів як еталонів належного. Визначення етичної культури, на думку автора, відрізняється своєю світоглядною основою, а саме підкреслює традиційно вироблений особистістю індивідуальний досвід морально цінних відносин людини [10, с. 11].

В.Клепиков під етичною культурою розуміє “існування культурно-моральнісного простору, який створюється за рахунок постійних і напружених зусиль людини за допомогою моральних норм і традицій, понять і символів, і виявляється в духовно-моральних станах, миттєвостях моральнісного катарсису і морально орієнтованому способі життя”. В основі етичної культури особистості закладена моральна культура особистості, яку автор розуміє як “органічний синтез морально орієнтованих цінностей, вироблених людством і засвоєних індивідом”. Визначення В.Клепикова, який робить акцент на постійній участі людини у формуванні власного етичного простору, на наш погляд, більш точно відображає сутність поняття. Враховуючи вищезазначене, етичну культуру можна визначити як інтегральну якість особистості, яка включає етичні знання, уміння і навички, досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу, людей і самого себе, етичну поведінку, що спирається на активну участь особистості, її суб'єктну роль у самопізнанні і самоформуванні. У цьому визначенні акцент робиться на особистісному аспекті [2, с. 21].

Аналіз психологічної та педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що учень основної школи вже є сформована особистість, у зв'язку з чим необхідно розглянути сутність цього поняття. У психології є різні підходи до його тлумачення поняття "особистість" система стійких рис індивіда; "діяльнісне Я суб'єкта"; суб'єкт персоналізації; унікальна система особистісних смислів та ін. [9, с. 175].

Характерною властивістю особистості є становлення її в процесі розвитку. як носія свідомості і самосвідомості. У дослідженнях виокремились три підходи до розуміння феномену і переважання певних факторів у протіканні цього процесу: біологічний, соціологічний, біосоціальний. Сучасна педагогічна наука розглядає особистість як єдине ціле, у якому біологічне невіддільне від соціального. Разом з тим вирішальну роль у розвитку особистості відіграють соціально-психічні чинники: мотиви, цілі, інтереси [6, 123-124].

Проблема розвитку особистості є однією із ключових у педагогічній теорії і практиці. Важливу роль у розумінні і тлумаченні поняття "розвиток" відіграють дослідження психології. Найчастіше це пов'язано з поняттями розвитку особистості і психіки людини. Перспектива розвитку моральності й духовності особистості учня, передбачає передусім саморозвиток, самовдосконалення, самореалізацію, які спрямовані на розвиток потенційної моральності індивіда, мають на меті не лише відтворення нинішніх соціальних відносин, а насамперед, їх творчий розвиток і збагачення. У науковій літературі розвиток розглядається як: "специфічний процес зміни, результатом якого є виникнення якісно нового, поступальний процес сходження від нижчого до вищого, від простого до складного" [8, с. 426]; "процес кількісних і якісних змін в організмі". Результатом розвитку є становлення людини як біологічної і соціальної істоти. Соціальний розвиток знаходить своє виявлення у психічному, духовному, інтелектуальному зростанні [6, с. 72].

Моральний розвиток людини є продуктом її психічного, духовного і соціального розвитку. Як відмічають психологи, моральний розвиток особистості характеризується такими психічними явищами, як моральна саморегуляція (володіння особистістю уміннями регуляції власної поведінки на основі моральних норм), моральна стійкість (сформованість стійких моральних переконань на основі засвоєних моральних принципів), притаманність моральних почуттів (повага, співчуття, емпатія та ін.) [9, с. 220-225].

У педагогічній літературі прийнято розглядати процес людського розвитку як такий, що відбувається під впливом трьох генеральних факторів: спадковості, середовища і виховання. Розглянемо зв'язок феномену розвитку особистості у зв'язку з фактором виховання.

Виховання в педагогіці відображується у широкому і вузькому розумінні. Як відмічають В.Лозова і Г.Троцько, поняття "виховання" у широкому сенсі розуміється як "передача і організація засвоєння накопиченого людством соціального досвіду, його духовної культури". У цьому сенсі це поняття включає навчання як свою складову. У власне вузькому значенні "виховання" означає "педагогічно цілеспрямовану організацію діяльності, спілкування людини, які сприяють формуванню у вихованців певного ставлення до оточуючого світу, до самого себе, моральних норм і правил поведінки" [3, с. 5-6].

Більш точним, на наш погляд, є визначення І.Підласого, оскільки тлумачення поняття здійснюється у контексті сучасних вимог: "спеціально організована, керована і контрольована взаємодія вихователів і вихованців, яка своєю кінцевою метою має формування особистості, потрібної і корисної для себе і суспільства" [5, с. 246].

Центральне поняття "виховання" має цілу низку педагогічних термінів, що позначають явища, тісно пов'язані з вихованням: становлення, формування та ін. За П.Підкасистим "становлення – це певне умовне досягнення дитиною такого рівня розвитку, коли вона стає здатною самостійно жити в суспільстві, розпоряджуватися своєю долею і самостійно вибудовувати свою поведінку, а також володіє здатністю усвідомлювати свої стосунки зі світом і здійснювати відносно стійкий ціннісний вибір. При цьому не можна сказати, що особистість зупинилася в розвитку. Тому П. Підкасистий вважає необхідним вживати більш гнучке поняття "формування". В.Лозова і Г.Троцько під формуванням розуміють процес і результати цілеспрямованих (виховання) і стійких впливів соціальної дійсності на особистість". Ми схилиємося до визначення П.Підкасистого, що відповідає сутності феномену, у якому формування особистості трактується як "процес зміни особистості в ході взаємодії її з реальною дійсністю, поява фізичних і соціально-психологічних новоутворень у структурі особистості і, у зв'язку з цим, зміна зовнішніх проявів (форми) особистості, завдяки якій вона існує для інших людей" [4, с. 369-370; 3, с.6].

У цьому зв'язку формування етичної культури особистості постає як процес і результат психосоціальних змін особистості дитини, який передбачає ознаки морального розвитку (етичні знання, етичні ідеали, моральні переконання, моральна саморегуляція, моральні почуття, моральна поведінка). Величезну роль у формуванні етичної культури (знань, ідеалів, цінностей, переконань; моделей поведінки) людини відіграє навчання. Навчання розуміється як: "спільна цілеспрямована діяльність учителя і учнів, у ході якої здійснюється розвиток особистості" [7, с. 63]; як "процес засвоєння індивідом соціального досвіду, накопиченого людством" [4, с. 6]; "спеціально організований, цілеутворювальний і керований процес взаємодії учителів та учнів, спрямований на засвоєння

умінь, навичок, формування світогляду, розвиток розумових сил та потенційних можливостей учнів, закріплення навичок самоосвіти у відповідності до поставлених цілей” [4, с. 26].

Формування особистості відбувається у педагогічному процесі. Педагогічний процес, за визначенням науковців – це “внутрішньо пов’язана сукупність багатьох процесів, сутність яких полягає в тому, що соціальний досвід перетворюється на якості людини, які формуються”. Цілісність педагогічного процесу утворює складну взаємодію всередині нього, яка виявляється: у єдності і самостійності процесів, що його утворюють; у цілісності та супідрядності окремих систем, що входять до неї; у наявності спільного та збереженні специфічного. Як відмічає І. Підласий, специфіка процесів полягає у збереженні домінуючих функцій: (навчання спрямоване на навчання (домінуюча функція), виховання – на виховання, розвиток – на розвиток. Разом з тим, усі ці процеси взаємопов’язані і виконують суміжні функції у цілісному процесі: виховання і навчання виконують розвивальну функцію, навчання – виховну і розвивальну [6, с. 169].

Відповідно до вищезазначеного, *навчальний процес* – це частина цілісного педагогічного процесу, спрямована на вирішення освітніх і розвивальних завдань. Поряд з цим терміном вживається “процес навчання”, що має часову і просторову характеристики (характеризується конкретними місцем і часом здійснення). Отже, процес навчання – це цілеспрямована, керована і обмежена у часі і просторі взаємодія педагогів і вихованців, результатом якого засвоєння знань, умінь, навичок, формування світогляду, розвиток розумових сил та потенційних можливостей учнів, закріплення навичок самоосвіти у відповідності до поставлених цілей.

У нашій роботі передбачено дослідження формування етичної культури учнів засобами гуманітарних предметів. У зв’язку з цим тема дослідження вимагає з’ясування дефініції поняття “гуманітарні предмети”. Термін “гуманітарні предмети”. не має чіткого визначення в науковій та нормативній літературі. Більше поширення отримав термін “гуманітарні науки”. Він походить від “гуманітарний”, що означає (від лат. *Humanitas* – людська природа, освіченість; людство) – такий, що має відношення до свідомості людини й людського суспільства. Гуманітарні науки (історія, політекономія, філологія, право та ін.) у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти відносять до освітніх галузей “Суспільствознавство”, а також “Мови і література”. Аналіз освітньої практики свідчить: майже 30% гуманітарного блоку відводиться на вивчення мов і літератур, четверту частину цього становлять суспільствознавчі предмети, близько 5% часу належить навчанню етики. Отже, формування етичної культури учнів має бути посилено за рахунок системи предметів гуманітарного блоку.

Висновки... Таким чином, у статті розглянуто дефініції основних понять проблеми формування етичної культури учнів основної школи в процесі навчання гуманітарних предметів. У тексті обґрунтовано необхідність використання системи предметів гуманітарного блоку з метою вирішення завдань дослідження. Уточнено визначення окремих понять і надано власне тлумачення. Зроблено висновок про те, що точні і чіткі дефініції поняттєвого апарату дозволять адекватне їх використання у дослідженні. На підставі дослідження, нами зроблено висновок про те, що формування етичної культури учнів основної школи в процесі навчання гуманітарних предметів – це процес і результат вирішення етичних завдань навчального процесу, спрямований на формування в них етичної свідомості, моральних цінностей, переконань, емоційно-ціннісного ставлення до світу, моральної поведінки, яке здійснюється на основі гуманістичної парадигми і системного підходу до навчання.

Література

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] http://umka2007.at.ua/load/nakazi_zakoni_polozhennja_mon_ukrajini/zakon_pro_osvitu/zakon_pro_osvitu/10-1-0-31
2. Клепиков В.Н. Становление этической культуры старшеклассников // Воспитание этической культуры детей и подростков: Вторая Всероссийская научно-практическая конференция: Тезисы докладов и сообщений. – М.: РАО, 1998. – С. 21.
3. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник для студентів пед. навч. закладів / В.І.Лозова, Г.В.Троцько. – Х.: ХДПІ ім. Г. С. Сковороди, 1998. – 328 с.
4. Педагогика. Учебное пособие для студ. пед. вузов и пед. колледжей / Под ред. П. Пидкасистого. – М.: Пед. Общество России, 2000. – 640 с.
5. Подласый И.П. Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов: уч. Пособие для студ. вузов / И.П. Подласый. М.: Изд-во ВЛАДОС, 2006. – 365 с.
6. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс: учеб. Пос для студ высш. Уч. завед. – В 2-х кн.. М.: Гуманит. Издат центр ВЛАДОС, 2001. – Кн. 1. Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.
7. Российская педагогическая энциклопедия. – Москва: Большая российская энциклопедия, 1993-1999.
8. Українська радянська енциклопедія. – У 12 т. – Т. 3. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1979. – 551 с.
9. Фридман Л.Ф. Психологический справочник учителя / Л. Ф. Фридман, И.Ю.Кулагина. – Второе изд., доп. и перераб. – М.: Совершенство, 1998. – 432 с.
10. Шемшурин А.И. Основы этической культуры: книга для учителя / А.И.Шемшурин. – М.: Всероссийский центр художественного творчества, 1998. – 130 с

Анотація

У статті розглянуто дефініції основних понять проблеми формування етичної культури учнів основної школи в процесі навчання гуманітарних предметів, обґрунтовано необхідність використання системи предметів гуманітарного блоку з метою вирішення завдань дослідження.

Аннотация

В статье рассмотрены дефиниции основных понятий проблемы формирования нравственной культуры учащихся основной школы в процессе обучения гуманитарным предметам, обоснована необходимость использования системы предметов гуманитарного блока с целью решения задач исследования.

Summary

The article deals with definitions of basic concepts of the problem of forming the moral culture of basic school pupils in teaching the humanities, the necessity to use the system of humanitarian unit to meet the challenges of the study.

Ключові слова: етична культура, розвиток, формування, навчання, гуманітарні предмети.

Ключевые слова: этическая культура, развитие, формирование, учеба, гуманитарные предметы.

Key words: ethic culture, development, forming, studies, humanitarian objects.

Подано до редакції 29.09.2012.

УДК 374 : 061.66

©2012

Самсонова И.В.

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ РАЗВИТИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ ДЕТЕЙ В УСЛОВИЯХ КОНСАЛТИНГОВОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

(на примере обучающихся учреждения дополнительного образования)

Развитие любой культуры и общества основывается на базовой системе ценностей и обусловленных ею культурных символах, традициях, правилах, стандартах поведения, формирующих единое культурологическое поле. В человеческом сообществе ценности усваиваются с последующим их проявлением в особенностях индивидуального сознания и привычных формах поведения, что делает личность неотъемлемой частью конкретной культуры и обеспечивает самоотождествление с культурными образцами общества.

Непосредственную связь самоотождествления и осознания принадлежности к определенной группе индивидов отражает понятие идентичности. Понимание данной категории сводится к осознаваемому и транслируемому индивидом образу собственной личности, сформировавшемуся на основе опыта в процессе взаимодействия с другими людьми в рамках определенной культуры [1]. При этом социокультурная идентичность понимается как самоотождествление с определенной культурой, с принятыми в обществе формами и нормами поведения, с культурной картиной мира – каждый индивид, осознающий себя членом культурного сообщества, является носителем культурного наследия [2].

Для понимания феномена социокультурной идентичности важно учитывать, что границы между культурной, языковой и этнической принадлежностью могут быть размыты в условиях массовой иммиграции, в поликультурном обществе, а также в ситуации многоязычия. Так, в последние десятилетия в российском обществе отмечается тенденция интенсивного развития межкультурных коммуникаций, и это делает актуальной проблему этнической идентичности, включающей представления человека о принадлежности к этническим группам.

На современном этапе развития общества вследствие увеличения культурных контактов констатируется переживание нестабильности окружающего мира, что обостряет стремление к выявлению факторов, способствующих восстановлению целостности личностной идентичности и упорядоченности межличностных, социальных, межнациональных взаимодействий. В подобных обстоятельствах все больше людей начинают искать поддержку в этнокультурных ценностях, которые в определенных исторических условиях оказываются самыми надежными и понятными, ведь основой социального положения каждого индивида является его культурная или этническая принадлежность.

Необходимо подчеркнуть, что этническая идентичность имеет особое значение для межкультурной коммуникации. С ее помощью человек определяет свое место в полиэтничном обществе и усваивает способы поведения внутри и вне своей группы. Динамика социокультурной среды воплощается в совокупности коммуникативных процессов, внутри которых главными субъектами культуры определяются носители различных культур, взаимодействующие друг с другом. В результате межкультурных коммуникаций осуществляется взаимопроникновение различных социумов и сопоставление их мировоззрений и ценностных систем, и одновременно с этим осуществляется становление личностной, социокультурной идентичности человека, которая представляет собой совокупность знаний и представлений о собственном месте и роли как члена социальной, этнической, культурной группы [3].